

* * *

Квіт пожовких не кроїть,
не кроїть,
Кволях серцем не будіть,
не будіть:
Квіти піжні не цвіти —
одцвіли,
Кволях серцем не жили —
прожили;
Не будіть їх для життя,
для життя:
Рай для кволях — забуття,
забуття!.

18/1. Кіно.

П. Гай.

З нашого життя.

Де-що про нашу перекладну літературу та літературну конвенцію.

Одна з найбільш помітних ознак нашого літературного життя за останні часи — це спрощене, але повністю розширене й розвинуте перекладної літератури. Останній рік, напр., дав стільки перекладів, що в загальній нашій літературійній продукції вони вже складають досить поважний від-

І це річ зовсім натуральна. Письменство українське давно вже вийшло з стадії „літератури для домашнього обіхода“, коли воно мало задовільняти тільки елементарні потреби: красного письменства з одного боку та популярного народного літературис — з другого. Де далі воно розвивалося, тим пірші обсяги захоплювались, тим більш сторін життя входило в межі його впливу, тим різноманітнішими питаннями вого мусило торкатися. Адже письменство тільки тоді може бути справжнім письменством, коли воно захоплює й відбиває в собі всі сторони життя, не лише чи й закутка жадного не освітленого ні в ду-

ші людській, ні в межах людських стосунках, ні в околишній природі, — звичайно, скільки взагалі снаги людської єсть заглянути в ті закутки й висвітлити їх. „Література для домашнього обіхода“ — це або фікція, тенденційна вигадка, або ж доказ того, що данна література служить тільки мертвим додатком до якоїсь іншої літератури. Таке становище може бути тільки або початковою стадією для якогось нового письменства, або передсмертними корчами для конвоюваного, — але закам'яніти на ній не може нікаке справді живе письменство. Абсолютно розвивається — і тоді повинно минути цю стадію й піднятись на вищі шаблі, або завімрає — і тоді потріх одживися свій вік і робиться непотрібним для данного гурту людей. Треттій випадку не може бути. Звичайно, в другому разі на місці однієї, скажу так, письменства стається інше, все ж таке живе, що повинно розвиватися і йти вгору та вгору. Це єдиний закон розвитку та життя усого на світі.

Українське письменство пішло, як відомо, першим шляхом і, не вважаючи на всякі заходи убрati його в ширі „літератури для домашнього обіхода“, давно вже виявилось теменцю захопити в круг своєї компетенції всі сторони життя людського, — насамперед життя рідного свого народу. Але під впливом обставин довго воно не могло розгорнути тієї теменції на цілу широту І, довго мусиво житів'я, тліючи тільки искоркими під попелом утисків та заборон. Потенційно ховаючи під ними живі іскри відгуків на всі події життя, фактично воно мусило довгий час держатися вузького берега „літератури для домашнього обіхода“ та й тут, як знаємо, не могло справиль своєї служби до ладу. Адже навіть

популярна народна література була заказана для українського слова аспектою і красне письменство на прозаїк 1863—1905 рр. оставалось мало не єдиним для його, хоч і дуже непевним, притулком. Проте потенційна енергія й не пропала і зараз же виявилася, скоро життя скасувало обмеження українського слова.

Наші часи — це часи, коли енергія та проявила, коли тенденція до все ширшого та глибшого реагування на події життя все дужче виявляється в українському письменстві. Часе надзвичайно великої важливи, бо українське письменство мусить використати його не тільки на те, щоб дати, але й на те, щоб познати що є діри попереднього періоду й потрік виробити собі таке становище, коли воно могло вже само, власними силами задоволити всі вимоги гармонично розвинутої особи людської в Українському відмінку.

Звичайно — це ідеї, до якого приступе кожне письменство. Та що по дорігу до цього ідеалу неодмінно мусять стояти взаємини між письменниками різних народів, обонайним допомогами — тією соціальній ендосмос та екzosmос ідей, що служить найкращою підтримкою загально-людського постулу і разом з запорукою світового братства. На цінні розуму, на цінні творчості, братерства сходяться всі люди; всі — хто більше, хто менше — кладуть своє досконалство на спільній скарбниці і всі — хто більше, хто менше — з неї черпають. Китайський мур в сфері ідей цілком неможливе з'явіти, — наскаки, ідеї мають в собі стільки живущого ферменту, що ніякий мур перед ними не встоїть, і історія людості дає багато яскравих архівів тяжкої росплати за бажання відгородитись ви-

соким типом од загально-людських ідей, спільні творчості духа на пляху до однієї мети.

До світового ендосмосу та екzosmосу загальнююючими ідеями в безпосередній та найпростішій формі — через перекладання чужовінних творів — Україна російська одібрала змогу прилучитися усього 3 роки тому. Як відомо, указ 1876 року обмежив українську літературу самим-но країнним письменством, а люта практика незабаром викрешила в межі дозволеного переклади, хоч би вони були належні з обсігу красного письменства. А тимчасом, вважаючи на потенційну тенденцію українського письменства обійтися, скільки снаги його, усе життя — потреба в перекладах творів світової вартості на українську мову була раз-у-раз дуже велика. Звичайно, що потребу задовільняла на Україні перекладна література сусідніх письменників (російського та польського), але не треба, думаю, багато говорити про практичну та ідеальну несуспільність для нас такого способу задоволення. Вже одно, що доводилось обертатись почево до чужих письменників, за світовими творами, ставила чималу переконаність в росповсюдженням серед народних мас та школило і самій нашій літературі не помалу, не даючи її вироблятись та розвиватись на виборах творах світового письменства. Згадується мені, що д. Павлик десь розповідав про той прості та ентузіазм, з яким аустрійсько-словідні селяни в Галичині його переклад Древетрової „Історії боротьби між релігією та наукою“: люді плакали в радиці, що дужино побачили що книгу в Українському перекладі. Безперечно, що це тільки найяскравіший зразок почутування, які виникають світові твори на Україні, скоро стало ім

можна появитися в українському збрани.

Недавно це сталося, мало ще страшенно зроблено на цьому попі, драми величезними сгніти наша перекладна література. А вже встало не безпека, що зростою й зразу ж буде покладено країн. Станеться це, як що Державна Дума прийме проект, щоб прилучити Росію до межинародної літературної конвенції, що складається на основі виробленої в Берліні умови 9 вересня 1886 року (*Union internationale pour la protection des œuvres littéraires et artistiques*). А що Дума цей проект прийме — це дуже й дуже можливо, хоч він недобре віщє самому навіть російському письменству, щокажу вже про інші, „плебейські“ письменства в Росії.

До Бернської конвенції пристали сразу ж між іншими Франція, Англія, Німеччина та Швейцарія — держави, що постатають літературні твори на всесвіті культурного світу. Зреєклися підписані П. Росія, Австрія, Словаччині Підати з північної та всі республікі з півдня — Америки — все держави, що користуються або з перекладів або з передруків літературних творів, які появляються в державах першої категорії. І це не дурно, бо Бернську конвенцію добре заਬеччує інтерес письменників по державах, що „вивозять“ літературні твори і цілком нехтує інтересах держав, що їх „привозять“ до себе. Бернську конвенцію, як відомо, засновано на принципі авторської монополії: право власності на свої твори конвенція дає авторам із всіх країн, що до конвенції пристали. Думка вібі та така була, що за оборону авторського права, скажемо, російських письменників у Франції, Росія повинна заплатити оборону авторського права французьких письменників у себе

дома. Тим часом в дійсності зачленений принцип обопільної оборони зводиться виключно на оборону авторського права французьких письменників, бо Росія споживає перевладами французькі твори, а не на впаки. З російських письменників хіба кілька (як Гор'кій, Андреев та ще до двох, або три) можуть мати потребу в обороні свого авторського права?" — речіт ж письменників конвенції нічого не пос忠ить, бо їй так і таорія на чужі мови не перекладають. Зате всьому громадянству в Росії конвенція тільки пошкодить, бо перекладами книга тоді мусить доброти таки підсcoчити в ціні: подорожає вона не тільки на суму авторського гонорару, а далеко більше — через монополю видавця, що тепер не боятиметься вже конкурентів інших видавців.

Але все таки цікава книжка чужеземного автора в російському перекладі може видержати додаткові видатки, що пакладе на видання літературна конвенція. Зовсім у іншому становищі опиниться українська пе рекладача література. Видавництва наші поки що стоять так, що навіть невеличка доплата часто може зробити видання неможливим. Кажуть, невеличка, маючи на уваді той мізерний гонорар, що одбирають (коли тільки одбирають) за свою працю українські автори. Але запропонуйте гонорар українського письменника, скажемо, д. Андрееву, що одбирає більш 1000 карб. од друкованого аркуша! Одно слово, українське пис-

* Прайла, ці письменники й тепер мають змогу оборонити своє авторське право на всіх державних конвенціях: для цього їм треба тільки, публікуючи їх не будь в Росії, одначасно видрукувати їх твір в одній з держав, що підписали конвенцію (явл. артикуз 3-й Бернської конвенції). Це й робить згадані автори, як видно з приміток, напр. в „Сборниках та Записах“.

съменство за теперішніх обставин ще не може оплатувати чужих авторів, як вони звичай, а через те літературна конвенція для нашого письменства значить — що нові твори чужих авторів не побачать світа українською мовою. Це просто неспільне для нас забороне мито на продукти міжнародної духової творчості, — мито, що вічім не надаложиться, бо українських авторів це занадто рідко перекладають.

Звичайно, з принципіального боку нічого не можна сказати проти оборони авторського права чужоземних письменників, скоро кожна держава забезпечує таку оборону своїм письменникам. Але треба цю оборону організовувати так, щоб вона не шкодила просвіті та культурі, щоб вона не накладала заборонного мита на продукти духовної творчости, щоб вона не падала пецідальнюю вагою на молоді письменства. Бернська умова, що виставила пірший принципом оборони авторську монополію, а цього погляду цілком нехтує інтерес держав, що „привозять“ до себе літературні твори і цим державам пристати до сучасної літературної конвенції — значить поставити у себе дома високу греблю на шляху до просвіти й науки. Щоб цього не було, треба саму оборону авторського права поставити на інший ґрунт, зрихлися насамперед принципом монополії.

Зразок цього дає вже італійське законодавство актом 1882 р. На підставі того акту автор користується 40 років монопольним правом на свої твори, рахуючи від часу першої їх публікації. Як що за даний твір вибудув, скажу так, свою 40-літню службу, то других 40 років кожен, хто хоче, має право друкувати його, зобов'язавши тільки заплатити авторові чи спадкоємцям його 5 проц. з ціни видання.

Остання умова могла б бути дуже гарним прецедентом для міжнародної літературної конвенції і корективом для тих незручностей, що заводить авторську монополію. Насамперед авторський гонорар на перевладні твори тоді мав би якусь певну межу, а не залежав би від умов, не однакових для кожної держави і навіть кожного поодинокого автора. Друге — право на видання не було б монопольним і конкурсність видавців регулювала б ціни на перевлади, не дозволяючи їм занадто вище підскукати. Третє — перекладалися б не тільки самі „хідкі“ твори, а й такі, що варти роспowsюдження, але не мають великого попиту.

Звичайно, що поперше навіть такий далекий справедливіший метод оборони авторського права сплис би трохи перекладання чужих творів на українську мову, бо — знову кажу — наявіть невеличка доплата до звичайних видавців часто дуже утруднює видання української книжки. Але він добрий принаймні тим, що не вбив звсієї перекладної літератури українською мовою, як це мабуть зробить бернська літературна конвенція в її теперішній формі.

Як що Дума ухвалила внесений проект і прилучить Росію до бернської конвенції, то українським перевладчикам буде вільна рука працювати тільки коло таких творів, що вже стали загальною власністю. Всё ж цієї світове письменство перестане показуватися в українському вбранні, аж поки наші літературні обставини і видавництва справа в корені зміняться. А звичайно, що цього ми ще не швидко дочекаємося...

Сергій Ефремов.